

TM	Г. XX	Бр. 1-2	Стр. 93 - 104	Ниш	Јануар - Јун	1997.
----	-------	---------	---------------	-----	--------------	-------

UDK 2:32 (497)

Prethodno saop{tewe

Вјекослав Бутиган

Pri mreno: 27.04.1997.

Filozofski fakul tet, Ni {

POLI TI ^KA RELI GI JA U POLI TI ^KOJ KULTURI BALKANSKI H NARODA

Rezi me

Totalitarni i autoritarni pol iti -ki re`imi na Bal kanu vodi li su pol iti ku borbenog ateizma i gu{ewa tradi ci onal ne rel igije. Namesto we, sakral izacijom pol iti -kih autori teta komunisti -kih parti ja i socijal isti -kih dr`ava i divinizacijom komunisti -ke utopi je for mi rala se komunisti -ka pol iti -ka rel igija, prihva}ena od vel ikog dela popul acije. Ona je -i ni la i racional nu osnovu socijal isti -kih i komu ni sti -kih pol iti -kih ideol ogija i iz wi h i zvedeni h pol iti -kih kul tura bal kanski h zamal ja, socijal isti -ke orijentacije. Slu`ila je za legi ti mi zaciju socijal isti -kog poretka, o-uvawe wegovog kontinuiteta i tuma-ewe i spravnosti socijal isti -kog puta dru{tvenog razvoja. Sasto jal a se iz magijsko-mitskog obo`avawa kolektivi zma, parti je, hari z-matskog vo|e (kul t li -nosti), ideol o{kih dogmi, simbola i ritual a sra-unati h na op-i wavawe masa mi tom o sre}noj budu}nosti koja ih -eka. Odl i kovala se netolerancijom, fanatizmom, mesijanstvom i destruk cijom. Slom socijal izma i raspad wegove ideol ogije omogu}ili su brz povratak tradi ci onal ne rel igije ali i liberal isti -ke pol iti -ke rel igije od koje se o-eki valo spasewe. Neuspeh liberal ni h reformi i pogor{avawe ekonomskog, soci jal nog, kul turnog i pol iti -kog standarda i zazaval i su vel i ko razo-arewe ljudi koji tra`e nov kredo za spasewe, u novoj pol iti -koj rel igiji. Novi proroci i mesi je dobi li su novu {ansu. Ali i soci ol o{ka nauka da ponudi savet kome verovati, ili bar kome ne verovati.

Kqu-ne re-i: Bal kan, pol iti -ka kul tura, sakral izacija profanog, pol iti -ka rel igija,

"@al osna je slika na{ eg doba i mo` da i shod me|unarodni h katastrofa na{ eg stoqe}a da ve- }i na qudi vi{ e nema hrabrosti da `ivi bez krutog pol i ti -kog vjerovawa."

(Bertrand Russell)¹

Pol i ti -ka rel i gi ja nastal a je di jal ekti kom qudske i s- tori je, sekul ari zaci jom rel i gi je i rel i gi zaci jom i li di vi ni - zaci jom pol i ti ke. Rel i gi ja, kao na-in sa` i vqavawa -oveka sa svetom, jo{ od Anti ke di ferenci ral a se se na sakral nu i sve- tovnu. Wi ma su se bavile razli -i te teologi je: sakral na i lai -ka i li gra|anska. Vel i ka koncetraci ja dru{ tvene mo}i u pol i ti ci uti cal a je da pol i ti ka zauzi ma zna}ajno mesto i u jednoj i u drugoj rel i gi ji .Rel i gi je su obl i koval e pol i ti ku i pol i ti -ku kul turu prema svoji m svrhama. Tako su nastal e dve vrste pol i ti -ke kul ture: sakral na i gra|anska i li sekul arna. U sakral noj pol i ti -koj kul turi domi ni ral a je sakral na re- l i gi ja nad pol i ti kom i svetovnom vla{ }u u obl i ku papo- cezari zma.

Gra|anska pol i ti -ka kul tura omogu}i la je domi naci ju pol i ti ke i svetovne vl asti nad sakral nom rel i gi jom i wenom organi zaci jom u obl i ku cezaropapi zma a u moderni m dru{ tvi - ma sekul ari zaci ju rel i gi je i wenu pol i ti -ku margi nal i zaci ju. Umesto sakral ne rel i gi je pri ori tet je dobi la svetovna re- l i gi ja bez tradi ci onal ni h bo` anstava. Wu je -i ni la si nk- reti -ka svest sa kul tni m, mi tol o{ ko-magi jski m el ementi ma u rudi mentarnom obl i ku.Svetovnu rel i gi ju @an @ak Ruso i den- ti fi kovao je, pojmovno i zrazi o i nazvao ci vi l nom rel i gi jom [1]. Ruso je formul isao osnovne pri nci pe ci vi l ne rel i gi je koji treba da -i ne osnove gra|anski h verovawa i prema koji ma treba da se razvi ja pravedna dru{ tvena zajedni ca ravnopravni h qudi .

Bel a (Bel ah) je pojam ci vi l ne rel i gi je smatrao anal i - ti -kom kategori jom pomo}u koje se otkri va ukr{ tawe pol i ti - ke i rel i gi je u sferi dru{ tvene legi ti mnosti , i maju}i u vi du da ci vi l na rel i gi ja posreduje u sukobu rel i gi jskog i pol i - ti -kog autori teta [2]. Slede}i Di rkemova i Parsonsonova shvatawa rel i gi je i Rusoovo vi |ewe ci vi l ne rel i gi je, Bel a je zakq-i o da svako pol i ti -ko dru{ tvo ima svoju ci vi l nu re- l i gi ju. Wena osnovna f unkcija je da rel i gi ozne vrednosti i ori jentaci je i z kul turnog si stema prenese u dru{ tveni si stem.

¹ B. Russell: Mudrost Zapada, drugo i zdawe, MI adost, Zagreb, 1977. s. 213

To je pokazao na primeru civilne religije u Sjedinjenim Američkim Državama koja se formirala {ezdesetih i sedamdesetih godina. Ova religija bila je ravnopravna sa ostalim konfensionalnim religijama. Wena specifičnost bila je u tome {to je razvijala sistem verovawalociranizme|u političkog društva i ličnog religioznog i moralnog iskustva američkih građana. U zemlji sa različitim narodima, konfesijama i kulturnama civilna religija je ujedinila američke građane preko skupa vrednosti, simbola i rituala i wihove institucionalizacije tako da je politički sistem uinila prihvatljivim za sve. Selekcijom verovawai simbola iz protestantske, katoličke i jevrejske religije, prilagođenim najrasprostranjenijim uverewima prosečnih građana, civilna religija stvorila je političke rituale za obelježavawe najznačajnijih političkih događaja (inauguracije predsednika države, svetkovine povodom dana nezavisnosti...). Religioznom mitovima simbolima i ritualima ova vrsta religije obezbeđivala je pretpostavke za legitimitaciju američkog ličnog poretka. Religiozne i kvazireligiozne moderne masovne pokrete prihatala je samo ukoliko je u wimalazila principe za određivawe identiteta ličnog političke kulture. Civilna religija postala je nerazdvojni deo političke kulture pluralističkih društava da bi kolektivnom društvenom postojawu daladodivčajkontinuiteta i transcencije i unela božansku moju društvene tokove.

Politička religija

Politička religija je jedna vrsta civilne religije. Postoje shvatawa da se politička religija bitno razlikuje od civilne religije pa mođe da se smatra anti podom civilnoj religiji [3]. Civilna religija se objašwava i razumeva kao produkt kulturne i političke tradicije demokratskih društava pa je tolerantna prema drugim religijama. Politička religija je proizvod totalitarnih i autoritarnih društvenih sistema pa u netoleranciji prema drugim religijama ide do wihovog ukidawa. Politička religija je, prema tom shvatawu, izraz domine kolektivna nadindividualnom svešću, ideologije nadličnim izborom mišćewa i verovawa. Nastaje sa novim režimima koji svoju vlast uspostavqaju pomoju hari zmatkog vođe i dobro organizovane političke organizacije (partije) i wene agresivne ideologije. Osnovne ideološke dogme i doktrinacijom se usquju u svesti verovawa naroda pomoju kultova, simbola i rituala. Čič ideologije je totalan: da prodre

u sve oblasti društva i zavlada li -nim, porodi -nim, nacionalnim, kulturnim, moralnim i političkim i votom, sakralizacijom svih političkih elitenata.

Politička religija je bila najrazvijenija u Sovjetskom Savezu u oblasti stažni zma i u nacističkoj Nemačkoj. Politička religija stažni zma proglašila je Ruse za i zabran narod koji treba da oslobodi ceo svet kapitalističkog jarma. Stažni -ni -ka religija je preko Komiinterne {irena u sve delove sveta a naročito u zemlje centralne i istočne Evrope. Ova religija nije mogla da bude dug veka zbog militantnosti, kulturno-tradiciionalne i emocionalne neukorenosti, netolerantnosti i egistencijalne ugroženosti najvećeg broja građana u zemljama real -socijalizma.

Devid Apter je utvrdio da na slabost političke religije utiče nekoliko faktora: ekonomski razvoj, politička decentralizacija, jačanje civilnog društva i smena generacija [4]. Svaki od ovih -i ni oca pojedina -no i svi zajedno obesmičavaju sakralnih autoriteta u političkim i javno delovajućim dogmatskim elementima sakralnih odnosa i -tiški val i su iz političkog mišljenja.

Razlike između civilne i političke religije nisu tako očigledne da se ne može da govori o njihovom pro i mawu i prelasu iz jedne u drugu u određenim društvenim istorijskim i političkim situacijama, naročito križnim. U Sjedinjenim Američkim Državama danas se odvija proces sakralizacija američkog političkog poretka kao osnove legitimizacije vne imperijalističke i hegemonističke međunarodne politike. Mada i same nisu su rešile problem ljudskih prava u svom društvu one sebe proglašavaju i zabranom i pozvanom državom da ocevuje ostvarivanje građanskih prava u pojedini m suvereni m državama i selektivno predlaže saveznici ma uvođenje sankcija protiv tih zemal i i h samostalno pri mawuje.

Liberalna civilna religija u Sjedinjenim Američkim Državama izrodila je neoliberalnu političku religiju, nazvanu reganizam, osamdesetih godina ovog veka. Reganizam je nastojao da univerzalizacijom liberalnih vrednosti uspostavi nov globalni svetski politički poredak preko koga se najlakše može da ostvari dominacija razvijenih zemalja centra kapitalizma nad nerazvijenim, zavisnim zemljama kapitalističke periferije i nad socijalističkim zemljama. U istom cilju sadejstvovao je ta -eri zasm sa evropskog kontinenta.

Na evropskoj političkoj sceni, u drugoj polovini dvadesetog veka, vodila se bespočetna borba između dve velike svetske političke religije: komunističke i liberalističke.

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina liberalisti -ka religija postala je najrasprostranjenija.

Politi -ke religije na Balkanu

Istorija balkanskih naroda u prvoj polovini dvadesetog veka bila je ispunjena borbama za nacionalno i socijalno osloboljenje, stvaranje i odbranu nacionalnih država. U surovim i krvavim narodnooslobodila -kim borbama, sa mnogo `rtava i materijalnih razaranja, koje su bili otki ugro`avali te narode, moralnu snagu pripadnicima ovih naroda nalazili su u tradicionalnim, sakralnim i politiki -kim religijama: liberalisti -kim, komunisti -kim (socijalisti -kim); narodwa -kim a neki i u nacisti -ko -fa`isti -kim. U drugoj polovini XX veka uve`ini balkanskih zemalja instaliran je socijalisti -ki dru`tveno -politi -ki sistem. Bez upori`ta u dru`tveno -ekonomskoj i politiki -koj stvarnosti i kulturnoj tradiciji tih naroda socijalisti -ki sistem na`ao je oslonac u komunisti -koj i socijalisti -koj religiji i idealizaciji dru`tveno -politi -ke prakse Sovjetskog Saveza. Za `i rewe ove religije postojali su pogodni dru`tveno -kulturni i psihološki uslovi. Li -ne i kolektivne tragedije velikog broja ljudi u toku drugog svetskog rata uzdrmale su veru ljudi u tradicijonalne sakralne religije, naro -i to hri`janske. Oudima je bila potrebna nova vera da bi pomogu we preboleli stravi -ne posledice drugog svetskog rata i do`li do boqeg`i vota u pravednijem dru`tvu. Socijalisti -ko -komunisti -ka religija nudila je zadovoljenje ove li -ne i dru`tvene potrebe. Weni fanatiz -ni vernici bili su u -esnici u narodnooslobodila -kim borbama, pokretima otpora, pripadnicima anti -fa`isti -kih organizacija, prete`no mladi ljudi. Najortodoksniji vernici odgajani su u komunisti -kim partijama balkanskih zemalja [5].

Prototip komunisti -ke religije stvorio je boq`evi zama modifikovao ga maouzam. I deje komunisti -ke utopije pretvorene su u mitove, kultove i veru u komunisti -ku eshatologiju. Iz we je izvedena religiozno -manihejska revolucionarno shva`ena politika kao bespo`tedna borba izme`u dobra i zla, kapitalizma i komunizma, pro`losti i budućnosti, proleterata i bur`uja, prijatelja i neprijatelja, individualizma i kolektivizma, nejednakosti i jednakosti, ropstva i slobode, koja se zavr`ava stvaranjem komunizma, zemaljskog raja. Edgar Moren je tvrdio da je politiki -ka aktivnost po svojoj prirodi anti -manihejska. "Treba shvatiti da je politiki -ko`elovawe po svojoj prirodi anti -manihejsko (slu -ajno, nez-

vjesno, u opasnosti da izazove ne`eqene posledice) i shvati prema tome da su upravo zbog tjeskobnog straha od nei zvesnosti na{ i veliki i ntetl ektual ci , od Marlauxa do Sartra, odbacili svaki napor da od politike stvore ne{ to drugo, a ne samo mani hejsku borbu." [6]

Komunist-ka politika religija na{ la je pogodnosti za svoje { i rewe u totalitarizmu i politici zaciji tradicionalne religije. Ona je iskristalala postoje}u religioznu kulturnu matricu za pretvarawe revolucionarne politike u paralelni gijski kult politike mo}i a zatim u politiku religiju. "Moderni politiki redukcioni zam/ totalitarizam i de ruku pod ruku s religijom politike. To je religija revolucionarnog spasewa." [7] Povezanost totalitaristi-ke tradicije s religijom ogl eda se u nastojawu crkve da podredi i kontrol i { e sve oblasti qudskog ` i vota. Socijalisti-ke i komunisti-ke i deje povezale su se sa verowawem u dru{ tvenu pravednost, u kontrol u proi zvodwe i jednaku raspodel u materijalnih dobara, u ukidawue eksploatacije, u za{ tni -ku ulogu dr` avne vlasti radni -ke klase i u op{ te blagostawe. Pri rodu te` wu qudi da pove` u u cel i nu sve ono { to je nejasno i proti vre-no i dadu mu neki smisao koristi o je komunizam da se kombi novanom tehni kom ube| i wawa i pri nude nametne i i nsticijonal i zuje kao prava vera. On je postao na-in ` i vota, mi { qewa i ose}awa, posve}eni h i dol opoklonstvu prema politici da bi se postiglo { to efikasni je pot-i wawawe politiki -kim bogovima. Politiki -ki bog je vremenski ograni -en gospodar, hari zmatski vo|a. On i mi tira sakralnog boga u svojoj svemo}i i umi { qa da sve zna i mo` e, da je apsolutni gospodar ` i vota i smrti podanika. Kada oseti da je ugro` en wegov kult, vo|a surovo ka` wawa pretendente na polo` aj vo|e. U demokratskim dru{ tvi ma li der postaje voqom gra|ana i to ostaje dok u` i va ugl ed i poverewe gra|ana. Kult vo|e odr` awa se me|u neslobodnim i obezli -enim qudi ma, opsednutim politiki -kim mitovima, podaniki m mazohi zmom i sadi zmom i opstaju sve dok ` i vi vo|a i li dok se podanici ne uzdi gnu na ni vo samosvesnih, slobodnih i demokratski ori jentisani h gra|ana. U skoro svim bal kanski m dr` awama do skora je bilo politiki -kih bogova koji su oko sebe { i rili strah, nemo}, zebwu, ose}awe bezi zlaza i nesi guran polo` aj pojedina u dru{ tvenom si stemu.

Komunisti -ka religija i mala je strukturnu homologi ju sa sakralnom religijom. Ona je i mala svoju dogmatiku i politiku teologi ju, politika ose}awa, politike ritual e i simbole, politike obi -aje i moral , politike kanone, politike organizacije i i nsticije, politiku hijerarhiju, politike

konci le i svete spi se i svoju pol i ti -ku teokrati ju.

Okosni cu komuni sti -ke rel i gi je -i ni la je wena pol i ti -ka i deol o gi ja. Wen osnovni ci q bio je da neprestanom i doktri naci jom i i deol o { ki m terorom sl omi duhovnu mo } bur ` oazi je, prevaspi ta mal ogra | ane i homogeni zuje javno mwe-we kako bi se { to l ak { e pri hvati la vera u i spravnost komu ni sti -ki h i de ja i put wi hovog ostvari vawa. I deol o gi ja komu ni zma i mal a je dva ni voa. Vi { i ni vo ove i deol o gi je stvori li su teol ozi revouci je na osnovu uvi da u zakoni tosti qudske i s tori je i sa uverewem da su u svojstvu jedi ni h posedni ka i stoi -jski h i sti na kadri da nepogre { i vo projektuju i stori jski raz -voj. Ta i deol o gi ja sci enti fi kovana je pomo } u marksizma i prezentovana pol i ti -koj el i ti kao pararel i gi ja marks ti -ki h doktri nara. Drugi deo pol i i -ke i deol o gi je komuni zma name wen radni -ki m i seqa -ki m masama i pri l ago | en wi hovi m pol i ti -ki m i nteresi ma u vi du pol i ti -ki h parol a trebal o je da i zazove verovawe da wi hovo spasewe dol azi sa ostvarewem komu ni zma. Vaspitnom di ktaturom i kul turnom revol uci jom, uz pomo } komuni sti -ki h emi sara, trebal o je stvori ti { to ve } i broj komuni sti -i h verni ka, spremni h da svoje pona { awe stri ktno podrede zahtevi ma komuni sti -ke doktri ne koja sadr ` i nal og ostvarewa i stori jske nu ` nosti : ru { ewe kapi tal izma i i z gradwu komuni zma, udru ` eni m snagama radni ka, seqaka i narodne i ntel i genci je. Komuni sti -ka rel i gi ja i mal a je ve } e pretenzi je od obi -ne poi ti -ke vere. Sa ovakovom verom komu ni sti su osvajali vl ast na Bal kanu, obl okoval i je prema svoji m potrebama, upotrebqavali je i zloupotrebqavali sve dok je ni su i zgubili . Komuni sti -ka i deol o gi ja i rel i gi ja bile su pet deceni ja osnova pol i ti -ke kul ture prema kojoj se obl i kovao ne samo pol i ti -ki ve } cel okupan dru { tveni ` i vot. Vi { edece ni jska domi naci ja ove i deol o gi je ni je samo nasi l no odr ` avana ve } je i mal a legi ti maci ju vel i kog broja qudi koji su sa ostva rewem neki h komuni sti -ki h i de ja oseti li poboq { awe kval i -teta svog ` i vota i dru { tvenog pol o ` aja.

Komuni sti -ka rel i gi ja proi zvodila je ambi val entna ose } awa me | u svoji m verni ci ma. Weni teol ozi , i deol ozi , sek retari , komi teti i sekretari jati razvi jali su qubav verni ka prema doktri ni , vl asti , parti ji , dr ` avi , vo | i ; di vqewe prema mudrosti i deol oga i vo | a; mr ` wu prema "tu | i m i dejama", i do -lo { ki m skretawi ma levo i li desno; sadomazohi zam kroz sa -mokri ti ku ; poi stove } i vawe sa parti jom; strah od i skqu -ewa i z parti je jer to povl a -i gubi tak statusa, radnog mesta i javnu osudu.

Komuni sti -ki pol i ti -ki ri tual i bri ` qi vo su negovani .

Wihovci q bio je da potisnu i zamene ritualne tradicionalne religije a slave i veliki socijalisti-ki poredak i wegove uspehe. Brojni ceremonijama, svetkovi nama, praznicima, mitinzima, doecima i isprajama nacionalnih i stranih dravni ka, sveanim obeljavawem i storijskih datuma, roendana rukovodilaca i drugih dogajaja iz socijalisti-ke revolucije i izgradnje u kojim je uestvovao veliki broj ljudi, manifestovana je legitimitnost dravnog i partijskog rukovodstva. Ve{to reirani politiki rituali sluili su za pridobijawe grajana za prihvatawe osnovnih socijalisti-kih politiki-kih vrednosti i pridavawe tim vrednostima sakralnih znaewakako bi se {tolak{e prenelena poredak. Kada su komunisti-ki politiki-ki rituali poel i da se tri vijal i zuju, osporavaju i degeneri{u, onda je poel a involucija komunisti-ke vere a disidentsko, jereti-ko i opozici ono delovawe se razmahnuo. Komunisti-ki rituali ostvarivani su uz obilno kori{ewe komunisti-kih simbola, umetni-kih dela sa revolucijnim sadr{ajima, sraunatih na izazivawe ose}awa pripadnosti grajana partiji, dravi, volji, komunisti-kojideji.

Komunisti-ka religija i mala je dosta stroge kanone koji su pretendovali na regulisawe pona{awa svojih vernika, kako u partijsko-politikom` i votu tako i u privatnom i celokupnom dru{tvenom` i votu. Kanoni su veoma efikasno sankcionisani podsticajnim i vaspitnodisciplinским merama, ali i smewivawem sa polo`aja, otpu{tawem sa posla, krivini m progona ma pa i fizi-ki ml i kvidacijama.

Komunisti-ke partije bile su najbolje organi zovane od svih dru{tvenih organizacija, sa velikim rukovodejim i slu`beni-ki m aparatom i velikom akcionom sposobno{ju. Hijerarhijsko ustrojstvo ove partije nastojale su da ubla`e pomo}u principa demokratskog centralizma, ali je u praksi preovladavalooligarhijsko delovawe najueg rukovodstva. Zahvaquju}i politikom monopolu u bal kanski m dru{tvi ma komunisti-ke partije su instrumentalizovale dr`avne aparate za ostvarivawe partijskih politika i interesa partijskih birokratija. Interes vladavio je vrhovni politiki-ki interes kome je birokratija podre|ivala sve druge interese jer je pomo}u vlasti ostvarivala sve mogu}e privilegije, presti` i po-asti. Vlast se nalazila u sredi{tu politiki-ke mitologije a hijerarhija vlasti bila je reprodukcija nebeske hijerarhije. Mit o svemo}i politike {irio je iluziju da se svaki dru{tveni problem mo`e uspe{no da re{i politiki-ki m sredstvima. Koncentracijom fizi-ki i duhovne vlasti i wenom feti{izacijom partijsko-dr`avna birokratija stvorila je

posebnu teokrati ju u kari katural nom obl i ku.

Komuni sti -ka rel i gi ja, kao i raci onal na strana komu ni sti -ke i deol o gi je, utopi je i pokreta, stvaral a je svog ver ni ka koji i zgovara komu ni sti -ke parol e bez razmi { qawa pa zato ne mo` e da razl i kuje i sti nu od l a` i ve} sl epo sl edi na l oge parti je, dr` ave i hari zmatski h vo|a, na putu ka kol ekti v noj, apsol utnoj sre}i . Ona je bi l a zna-ajan osl onac za opstanak i modi f i kaci ju autori tarne pol i ti -ke kul ture kao domi nan tne kul ture u zemqama real soci jal i zma na Bal kanu.

Sl om real soci jal i zma i negove i deol o gi je ozna-ili su raspad komu ni sti -ke rel i gi je i nestanak weni h organi zaci -ono-kadrovski h i ri tual no-si mbol i -ki h el emenata u i zvor nom obl i ku. Ostal i su weni verni ci koji se dekl ari { u ili eti keti raju kao preru { eni komu ni sti , otpadni ci , jereti ci , anti komu ni sti , l i beral i , dogmati ci , naci onal i sti , l evi -ari , des ni -ari ... Kod ve}i ne bi v { i h komu ni sti -ki h verni ka ostal a je i sta rel i gi ozno-pol i ti -ka matri ca, sruktura i funkci je re l i gi oznosti bez obzi ra kako oni mi sle o sebi . Samo su se promeni l i bogovi , kul tovi , mi tovi , kanoni ,si mbol i i ri tual i u koje se veruje. Sa moni sti -ke komu ni sti -ke rel i gi je pre{ l o se na pl ural i sti -ke pol i ri -ke rel i gi je.

Na razval i nama jezgra komu ni sti -ke rel i gi je u postso -ci jal i sti -kim dru { tvi ma na Bal kanu ra { i ri l a se po-etkom devedeseti h godi na l i beral i sti -ka rel i gi ja. Ona je probudi l a nadu da }e tr` i { na privreda i pl ural i sti -ka demokrati ja ovi m dru { tvi ma doneti bl agostawe. Me| utim, ekonomski , so -ci jal ni , pol i ti -ki i kul turni polo` aj gra| ana u tim dru { tvi ma je pogor { an. Proces demokrati zaci je u wi ma sporo se odvi ja zbog tradi ci onal ne nedemokratske, autori tarne pol i ti -ke kul ture. [i ri prodor l i bertetske pol i ti -ke rel i gi je ne nosi sa sobom automatski demokrati ju al i pozi ti vno uti -e na moderni zaci ju pol i ti -ke kul ture i wenu demokrati zaci ju. Demokrati zaci ja pol i ti -ke kul ture bal kanski h zemqa zna-aj -an je agens moderni zaci je i demokrati zaci je ovi h zemaqa.

Na tal asi ma l i beral ne pol ti -ke rel i gi je i spl i vao je pri tajeni naci nal i sti -ki sindrom krajem osamdeseti h i po-etkom devedeseti h godi na u ve}i ni bal kanski h zemaqa i po -stao vl adaju}a pol i ti -jka rel i gi ja. Sa obel e` ji ma fundamen -tal i sti -ke rel i gi je naci onal i zam je u svojoj netol eranci ji i mi l i tantnom agresivnom nastupu i zazvao me| uetni -ke sukobe koji su razori l i Soci jal i sti -ku Federati vnu Republ i ku Jugo -sl avi ju. Naci onal i sti -ka rel i gi ja je u vi { enaci onal ni m etni -ki m zajedni cama i me| udr` avni m odnosi ma najve}a prep -reka za razvoj demokratske pol i ti -ke kul ture na Bal kanu.

Svaka se pol i ti -ka rel i guja strasno bori za svoga boga i svoje verni ke. A pol i ti -ki bogovi su u stalnoj zavadi. I zborom jednog pol i ti -kog boga -ovek se izla` e ri zi ku da i skusi neprijateljstvo drugih. Nametnuti bogovi su jo{ gori jer su nemi losrdni ako im se ne pri nese ` rtva. Da li -ovek mo` e da pobegne od pol i ti -ki h bogova?

"Sudbina je na{ eg doba, koje se odl i kuje raci onal i zaci -jom i i ntel ektual i zaci jom... da su se upravo krajwe i najsub -l i mi rani je vri jednosti povukle iz javnosti ili u transcedentno carstvo mi sti -nog ` ivota ili bratstvo izravnih me|u -sobnih odnosa pojedina... Ako poku{ amo izmudrovati nove rel i gi ozne konstrukcije bez novog pravog prou -avawa, nastat }e, { to se ti -e unutra{ weg smi sla, ne{ to sli -no { to mora jo{ gore | el ovati. A proro -anstvo sa katedre stvori }e u potpunosti sekte fanatika, a ni kada i sti nsku zajednicu. Onome koji ne mo` e mu{ ki podneti tu sudbinu na{ eg vremena mora se re}i: neka se vrati radi je, { utke... skromno i jednostavno u zagrcjaj stare crkve -ije su ruke { i rom otvorene i mi los -ti ve." [8] U pol i ti zovanim, konfli ktnim dru{ tvi ma, kakva su dru{ tva bal kanski h zemaqa, ne mo` e se na}i uteha u tradi -ci onalnim rel i gi jama, ni ti mo` e jednostavno da se ignori { e vl adaju}a pol i ti -ka rel i gi ja koja predo -ava sudbinu na{ eg vremena. Spasewe ne mo` e da se na|e ni u jednostavnoj promeni pol i ti -ke vere, bez temeljnog sagl edavawa wene mi sti -nosti i neraci onalnosti. @i vi mo u vremenu prepunom smutwi, proma -{ enih strategija razvoja, i zneverenih verovawa i pogre{ nih i zbora. Da li je u takvoj si tuaciji dovoqno i zabrati boqu veru ili boqu idologi ju, nauku ili se prepusti ti i stori jskoj sud -bi ni i i ntel ektual nom ni hi l i zmu? Ako shvati mo da u neku pol i ti -ku veru moramo verovati, da bi smo se nadal i boqem su -tra{ wem danu mora se izabrati ne bilo koja ve} prava pol i ti -ka vera. Ali kako je prepoznati? Na koje se autori tete osloni ti? Sve pol i ti -ke rel i gi je obznawuju da su prave i na -jboqe a pol i ti -ki autoriteti su is -ezli. Qudi ma ne ostaje drugo do da mi sle na autonoman na -i n, uzdaju}i se u svoj um, da razmi { qaju o svom verovawu ili neverovawu kri ti -ki, bez automaskog prihvatawa ili odbaci vawa autori teta i da stal no proveravaju svoje verovawe. Mada se vera ne pi ta za i sti nu i tek suo -avawem vere sa i sti nom, sa praksom i stvarno{ }u, do -vodi se u sumwu i kroz nepoverewe, ako izdr` i raci onal ne kri teri jume, mo` e za odre |eno vreme da stekne poverewe.

Osloba|awem od nacionalizma i razvijawem human -i sti -ke vere u ostvarewe sl obode i autonomije i ndi vi dualnog gra|ani na koji bi ra pol i ti -ke ori jentacije prema uni verzal -

ni m humanisti -ki m vrednosti ma: sl obode, jednakosti , parti ci -
 pativne demokratije, socijal ne pravde i sol idarnosti da}e
 sadr` aje potrebne demokratskoj pol i ti -koj kul turi za obez-
 be|ewa konti nui ta humanom kol ekti vnom postojawu. U humano
 sru{ tvenoj zajednici prestaje potreba za feti { izovanom
 transcencijom i ndi vi dual ne egzi stenci je i l ak{ e se usk-
 la|uju odnosi i zme|u i ndi vi ue i dru{ tva i i zme|u pojedni h
 dru{ tava. Savremena filozofija i nauka ukazuju na humani-
 isti -ku pol i ti -ku veru koja pol i ti -ku mi sao i praksu koja
 vodi na pravi put i stori jskog del ovawa. Ona se odnosi na
 razotu|ewe pol i ti ke ne vl ada ve} usmerava, ne nare|uje ve} or-
 gani zuje, ne mani pul i { e ve} komuni ci ra sa sl obodni m qudi ma.

LI TERATURA

1. @an @ak-Ruso: Dru{ tveni ugovor, O porekl u i osnovama nejedna-
 kosti me|u qudi ma, Prosveta, Beograd, 1949. g. 8. gl .
2. Jel ena \or |evi } : Ci vi l na rel i gi ja, Enci kl opedi ja pol i ti -ke kul -
 ture, Savremena admi ni straci ja, Beograd, 1993.g. str. 172 do 174.
3. R.Bellah: Civil religion in America, London, 1966.
4. David Apter: Political religion in the new Nation, New Zork, London, 1963
5. Li terarni pri kaz komuni sti -kog verni ka dao je Dobri ca] osi } u
 romanu: Verni k, BI GZ, 1990.
6. Edgar Moren: op. ci t. 104.s.
7. Edgar Moren: Kako i za}i i z XX stoqe}a, Gl obus, Zagreb, 1983 207.s.
8. Maks Veber: Metodol ogi ja dru{ tveni h nauka, Gl obus, Zagreb, 1986.g.
 281. st.

Vjekoslav Butigan, Niš

POLITICAL RELIGION - AN IMPORTANT ELEMENT OF POLITICAL CULTURE IN THE BALKANS

Summary

The totalitarian and authoritative political regimes in the Balkans carried out the policy of aggressive atheism and suppression of traditional religion. By making

the political authorities of the parties and socialist countries sacred and by defining the communist utopia as the divine one, was created the communist political religion which was accepted by a great deal of population. It presented an irrational basis, not only of socialist and communist ideologies but of their derived political cultures of the Balkan countries socialistically oriented. It served for the legalization of the socialist system, preservation of its continuance and interpretation of the rightness of the socialist course of its social development. It included magical and mythical worship of collectivism, of the party, the charismatic leader (the cult of personality), ideological dogmas, symbols and rituals; all of them are aiming at fascinating the masses by the myth about happy future which was waiting for them. It was characterized by intolerance, fanaticism, Messiahship and destruction. The collapse of socialism and disintegration of ideology enabled not only the rapid return of traditional religion but of the liberalist political religion which was expected to provide salvation. The failure of liberal reforms and aggravation of economic, social, cultural and political standard caused great disappointment of people who were expecting of the new political religion to provide a new credo for salvation. New prophets and Messiahs obtained a new chance. But the new sociologic science as well, people who they are supposed to trust obtained a chance to advise.